

Vidar Vanberg

Handels- og
servicestatistikk for
bykommunene i
Østfold og Buskerud

NOTAT
2005:126

Tittel: **Handels- og servicestatistikk for bykommunene i Østfold og Buskerud**

Forfatter: Vidar Vanberg

NIBR-notat: 2005:126

ISSN: 0809-6929
ISBN: 82-7071-571-9
Prosjektnummer: O-2326
Prosjektnavn: Byenes attraktivitet

Oppdragsgiver: Østfold og Buskerud fylkeskommune

Prosjektleder: Guri Mette Vestby

Referat: Det foreliggende statistikkgrunnlaget gir muligheter til å vurdere hver enkelt av bykommunenes situasjon og utviklingstrekk i forhold til vekst og fremtidige strategier lokalt og regionalt innen handel og service. I tillegg til den informasjon tabellene gir er det en kort oppsummering for de to fylkene og hver av de ti byene

Dato: November 2005

Antall sider: 26

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Sinsenvn. 47 B, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 22 37 02
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2005

Forord

Dette notatet er del av underlagsmaterialet til rapporten ”Byenes attraktivitet – byutvikling for profilering og markedsføring” (NIBR-rapport 2005:13) som omfatter de 10 bykommunene i Østfold og Buskerud. Prosjektet er initiert og finansiert av Østfold og Buskerud fylkeskommuner. Foranledningen er at de to fylkene med sine bykommuner siden 2003 har deltatt i Interreg-prosjektet ”Metropolitan Areas +” (MA+). Byene i hovedstadens omland ønsker å øke sin attraktivitet og tiltrekning overfor næringsetablering, bosetting og turisme. Det er mange ulike dimensjoner ved byutvikling som har betydning i denne sammenheng, og NIBR har fremskaffet data om en rekke relevante tema. I alt er det laget 9 temanotater av underlagsmaterialet til rapporten (se egen oversikt). Notatene inneholder datagrunnlaget innen de enkelte temaområdene, mens rapporten fra prosjektet forsøker å se temaene i sammenheng, og sette dem inn i et videre perspektiv for byutvikling, imagebygging, profilering og markedsføring. Rapporten inneholder dessuten byprofiler for hver av byene basert på data om fakta og forestillinger.

Samlet gir materialet innsikt i både fellestrekk ved byene og særtrekk ved hver by. Intensjonen er at dette skal kunne brukes i den interne byutviklingen, i det strategiske samarbeidet byene imellom og i den eksterne profileringen. Positive faktorer og kvaliteter kan forsterkes og utvikles, negative forhold kan endres eller reduseres, feilaktige inntrykk kan korrigeres, og underkommuniserte særtrekk og kvaliteter kan gis oppmerksomhet. Flere av disse byene er i gang med profileringsprosjekter, markedsføringskampanjer og såkalte omdømme-prosjekter, mens andre står på startstreken.

NIBR har arbeidet med dette forskningsprosjektet i perioden mai – oktober 2005 og har hatt jevnlig møter med prosjektets referansegruppe samt presentert materiale for byene og fylkeskommunene på en formidlingskonferanse i september. Vi takker referansegruppa for godt samarbeid i prosjektperioden; Terje Pettersen, Østfold fylkeskommune, Sigurd Fjose, Buskerud fylkeskommune, Arthur Wøhni, Drammen kommune og Per Erik Simonsen, Fredrikstad kommune.

Dette notatet er skrevet av Vidar Vanberg (vidar.vanberg@nibr.no). Forsker Guri Mette Vestby har vært prosjektleder og har skrevet hovedrapporten. Arbeidet inngår i NIBR's tverrfaglige satsing på stedsforskning (www.stedsforskning.no).

NIBR, november 2005

Ove Langeland
forskningssjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	3
Samlet oversikt over rapportering fra ”Byenes attraktivitet”	4
1 Innledning	5
2 De 10 bykommunenes utvikling og muligheter lokalt og regionalt innen handel og service	6
2.1 De 10 bykommunene i Buskerud og Østfold – noen sammen-fattende kommentarer om byenes utvikling innen handel og service	6
2.2 Kommentarer til utviklingen i de enkelte byene	7
3 Datagrunnlag og metode for beregning av bykommunenes dekningsgrad innen detaljhandelen	10
3.1 Kommunenes attraktivitet som handels- og tjenestested.....	10
4 Bykommunenes attraktivitet som handels- og tjenestesteder.....	12
4.1 Kommunenes attraktivitet som handelssteder i Buskerud.....	12
4.2 Kommunenes attraktivitet som handelssteder i Østfold.....	14
5 Detaljhandelsutviklingen i kommunene og regionene i Buskerud og Østfold.....	18
6 Turismens betydning for detaljhandelsomsetningen.....	23
7 Andre indikatorer på byenes attraktivitet.....	25

Tabelloversikt

Tabell 4.1	Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Buskerud.....	12
Tabell 4.2	Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på handelsregioner i Buskerud	13
Tabell 4.3	Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Buskerud (eks. motorkjøretøyer/ drivstoff).....	13
Tabell 4.4	Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på handelsregioner i Buskerud (eks. motorkjøretøyer/ drivstoff)	13
Tabell 4.5	Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Østfold	14
Tabell 4.6	Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på handelsregioner i Østfold.....	14
Tabell 4.7	Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Østfold (eks. motorkjøretøyer/ drivstoff).....	15
Tabell 4.8	Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på handelsregioner i Østfold (eks. motorkjøretøyer/drivstoff)	15
Tabell 4.9	Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på dagligvarer og spesialvarer i Buskerud	16
Tabell 4.10	Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på dagligvarer og spesialvarer i Østfold.....	17
Tabell 5.1	Detaljhandelsomsetningen i mill. kr. eks. mva. – Buskerud	19
Tabell 5.2	Detaljhandelsomsetningen i mill. kr. eks mva. (ekskl. motorkj.tøy/ driv- stoff) - Buskerud fylke.....	20
Tabell 5.3	Detaljhandelsomsetningen i mill. kr. eks. mva. – Østfold fylke	21
Tabell 5.4	Detaljhandelsomsetningen i mill. kr. eks mva. (ekskl. motor- kjøretøy/drivstoff) - Østfold fylke.....	22
Tabell 6.1	Omsetningsfordeling over året – Buskerud fylke.....	23
Tabell 6.2	Omsetningsfordeling over året – Østfold fylke	24
Tabell 7.1	Detaljhandelsomsetning pr innbygger.....	25
Tabell 7.2	Forventet befolkningsutvikling 2005 - 2020	25
Tabell 7.3	Tettstedsutvikling 2003-2005 (pr 1/1).....	26
Tabell 7.4	Bruttoinntekt i kr etter kommune: medianverdi 2000, 2001, 2002.	26

Samlet oversikt over rapportering fra ”Byenes attraktivitet”

NIBR-rapport 2005:13

Byenes attraktivitet –byutvikling som grunnlag for profilering og markedsføring
Av Guri Mette Vestby (red.)

Disse notatene utgjør underlagsmaterialet fra prosjektet:

NIBR-notat 2005:124

Bosetting og flytting i etableringsfasen for bykommunene i Østfold og Buskerud
Av Kjetil Sørli

NIBR-notat 2005:125

Næringsliv i bykommunene i Østfold og Buskerud
Av Frants Gundersen

NIBR-notat 2005:126

Handels- og servicestatisikk for bykommunene i Østfold og Buskerud
Av Vidar Vanberg

NIBR-notat 2005: 123

Bærekraftbarometre for bykommunene i Østfold og Buskerud
Av Vibeke Nenseth

NIBR-notat 2005:127

Utenforståendes bilder av bykommunene i Østfold og Buskerud
Av Ragnhild Skogheim

NIBR-notat 2005:128

De fysiske bysentrum i bykommunene i Østfold og Buskerud
Av Jon Guttu i samarbeid med Heidi Bergsli

NIBR-notat 2005:129

Selvpresentasjoner på nettstedene av bykommunene i Østfold og Buskerud
Av Heidi Bergsli

NIBR-notat 2005:130

Trekk ved historien til bykommunene i Østfold og Buskerud
Av Yngve Carlsson og Knut Onsager

NIBR-notat 2005:131

Metoder i strategisk byutvikling og stedsprofilering
Av Guri Mette Vestby, Vidar Vanberg, Heidi Bergsli og Per Gunnar Røe

1 Innledning

Bykommunene i Østfold og Buskerud er handelssentre for sine regioner og omland. Her presenterer vi data som viser kommunenes sentralitet og attraktivitet som handels- og tjenestested målt ved hjelp av detaljhandelstall. Vi viser også hvordan kommunens betydning som handels- og tjenestested for omlandet og regionen endres over tid. Informasjonsgrunnlaget om kommunenes utviklingsmuligheter som handels- og tjenestesteder styrkes ved at vi sammenstiller vi en del sentrale data knyttet til handels- og serviceutvikling.

Vi tar også med tall for omsetningsutviklingen innen detaljhandelen for kommuner og regioner i de to fylkene, og gir indikasjoner på turismens betydning ved hjelp av tall for omsetningssvingningene gjennom året i de ti aktuelle kommunene.

Sentralt i arbeidet med å gi en oversikt over byenes betydning som handels- og servicesentre er også kjøpekraftsutviklingen. En indikator på kjøpekraftsutviklingen er tall for bruttoinntekten pr person. Annen sentral informasjon mht. kjøpekraft er bl.a. befolkningsutvikling og tettstedsutvikling. Sammen med tall for omsetningsutvikling og endringer i dekningsgradene for detaljhandelen gir dette informasjon om bykommunenes utvikling, attraktivitet og muligheter.

De fleste data presenteres i tidsserier, som gir grunnlag for dynamiske betraktninger. Det er NIBR's database for nærings- og stedsutvikling som gir disse mulighetene til å beregne detaljhandelens dekningsgrad i kommunene og regionene i Buskerud og Østfold. Grunnlaget for de modellberegninger vi foretar for å avdekke handelslekkasje/overdekning i detaljhandelen for alle kommunene, er Statistisk sentralbyrås årlige varehandels- og forbruksstatistikk sammen med tall fra Nasjonalregnskapet og NIBR's egne erfaringstall.

Både varehandelsstatistikken og forbrukerundersøkelsen har noen svakheter som gjør at tallgrunnlaget vi presenterer må betraktes med noe forbehold. Tidsseriene for dekningsgradsberegninger som grunnlag for å vurdere bykommunenes attraktivitet som handels- og tjenestesteder bør derfor vurderes sammen med indikatorene vi presenterer for kjøpekraftsutvikling: befolknings- og tettstedsutvikling og inntekt. En usikkerhet i tallmaterialet kan være andelen kjøpekraft som kommer fra næringsliv og storhusholdninger. For å ha et best mulig grunnlag her har vi innhentet egne erfaringstall gjennom en spørreundersøkelse til ca. 1300 bedrifter.

Til tross for noen begrensninger i metode og tallmateriale, gir tabellene et bra bilde av hvordan bykommunene fremstår som handels- og servicesentre i sine regioner. Er det ønskelig med ytterligere innsikt og kunnskap om byenes attraktivitet som handels- og servicesentre, kan forliggende analyse bygges ut videre ved hjelp av NIBR's analysemetoder på dette feltet.

2 De 10 bykommunenes utvikling og muligheter lokalt og regionalt innen handel og service

Det foreliggende statistikkgrunnlaget gir muligheter til å vurdere hver enkelt av bykommunenes situasjon og utviklingstrekk i forhold til vekst og framtidige strategier lokalt og regionalt innen handel og service. I tillegg til den informasjon tabellene gir tar vi med en kort oppsummering for de to fylkene og hver av de ti byene.

2.1 De 10 bykommunene i Buskerud og Østfold – noen sammen-fattende kommentarer om byenes utvikling innen handel og service

Buskerud

Drammen, Hokksund, Kongsberg og Hønefoss er alle byer med et betydelig omlandpotensiale i forhold til handel og service. Selv om alle ligger innenfor Oslos influensområde er mulighetene til å profilere seg som attraktive handelsbyer gode. Med utgangspunkt i egne kvaliteter og særpreg er forutsetningene gode for å tilrettelegge for vekst i regioner med forventet vekst i innbyggertallet. Tabellene som viser omsetningsutvikling, overdekning og handelslekkasje viser at konkurransesituasjonen mellom byene som handelsbyer er betydelig, noe som krever gode strategier i forhold til egne muligheter. Hokksund merker konkurransen sterkest, men også de øvrige byene har betydelig konkurranse i et regionalt marked. Drammen fremstår som byen med det største handelspotensiale, men også Kongsberg og Hønefoss har gode muligheter for videre satsing.

Østfold

Moss, Fredrikstad, Sarpsborg, Halden, Askim og Mysen er byer med noe ulike forutsetninger innen handel og service. I kraft av sin størrelse har Moss, Fredrikstad, Sarpsborg og Halden de beste mulighetene for et variert og omfattende handels- og servicetilbud. Handelslekkasjen til Sverige har vært et problem, og vil fortsatt bli en utfordring i årene som kommer. Tallene viser klart at Halden merker lekkasjen sterkest, og handelsstanden har en stor utfordring i å tilrettelegge for at det lokale handelstilbudet kan fremstå som mest mulig attraktivt og konkurransedyktig. Innlandsbyene Askim og Mysen har et mindre befolkningsgrunnlag i sine nærområder, men samtidig har de to byene en beliggenhet inn mot en sterkt trafikkert hovedferdselsåre. Det gir muligheter i forhold til å videreutvikle byene som handelsbyer, samtidig som byene forventes å få økt kjøpekraft i lokalk markedet gjennom en økning i innbyggertallene fram mot 2020.

2.2 Kommentarer til utviklingen i de enkelte byene

I det følgende gis korte kommentarer til situasjonen for de enkelte byene med hensyn til byenes muligheter som handels- og servicesentre. Tabellene 1 til 20 bør studeres sammen med de kortfattede kommentarene i dette avsnittet, slik at en selv kan bedømme best mulig hvordan utviklingen har vært fram til nå både lokalt og regionalt. Tallene for dekningsgrad, omsetningsutvikling og kjøpekraft er ment å gi noe av det grunnlagsmaterialet som sammen med de øvrige resultatene fra prosjektet kan danne basis for utformingen av strategier som gir byene størst mulig attraktivitet i årene som kommer.

Drammen

Tabellene som viser dekningsgradberegninger for Drammen viser at byen som handelsby trekker til seg en god del omsetning fra omlandet, samtidig som byen handelsmessig konkurrerer med både Lier, Nedre Eiker og Oslo/Sandvika. Fra 2001 til 2004 økte omsetningen med 7,1 % for detaljhandelen (eks. bilbransjen), dvs. en forholdsvis beskjeden økning pr. år. Omsetningen fordeler seg jevnt over året, noe som tilsier at det neppe er noen stor turistomsetning. I 2004 hadde Drammen den høyeste detaljhandelsomsetningen pr. innbygger av de ti bykommunene i Buskerud og Østfold, og bare Kongsberg hadde en høyere inntekt pr. skatteyter av de ti bykommunene i 2002. En forventet vekst for Drammen kommune på 8,8 % fram til 2020 er positivt i forhold til lokal kjøpekraftutvikling.

Kongsberg

Kongsberg konkurrerer med handelen i Drammensdistriktet, dvs. med både Nedre Eiker og Drammen. I noen grad også med Oslo. I dag er det en betydelig lekkasje innen enkelte bransjer, bl.a klær. Kongsberg trekker til seg kjøpekraft fra kommunene i nord, og er et regionalt handelssenter som også besøkes av innbyggere i Øvre Eiker. Fra 2001 til 2004 økte omsetningen med 15,3% for detaljhandel (ekskl. bilbransjen). Tilsynelatende betyr ikke turistene så mye for omsetningen, den er jevn gjennom året. Omsetningen pr. innbygger var betydelig mindre enn for Drammen i 2004, mens inntekten pr. skatteyter var høyest av de ti kommunene i 2002. Ssb's framskrivning tilsier en økning i innbyggertallet i Kongsberg kommune på ca. 1700 innbyggere fram til 2020.

Hønefoss

Ringerikes beliggenhet ved innkjøringen sydfra til både Hallingdal og Valdres gir et potensiale innen handelen som Hønefoss kan utnytte. Til tross for det viser dekningsgradberegningene at byen ikke har høyere dekningsgradtall enn det en by på Hønefoss størrelse bør ha. Omsetningsveksten innen detaljhandelen (ekskl. bilbransjen) fra 2001 til 2004 var på 14,4 %. Hønefoss hadde en omsetning i sommermånedene som var 9,5 % over omsetningen i mars/april i 2004. Det tyder på at turistomsetningen har en viss betydning for handelen. Veksten i innbyggertallet for Hønefoss tettsted har stagnert i perioden 2003-2005, men Ringerike kommune forventes å øke innbyggertallet med ca. 1550 fram til 2020.

Hokksund

Hokksunds beliggenhet tilsier at handelsstanden lokalt har en krevende konkurransesituasjon, med attraktive handelstilbud i Nedre Eiker og Drammen i kort reiseavstand for innbyggere i kommunen. Det er derfor ikke overraskende at Hokksund har en betydelig handelslekkasje. Omsetningsutviklingen er imidlertid positiv, noe som tilsier at Hokksund er i ferd med å tette igjen noe av lekkasjen. Omsetningen pr.

innbygger var likevel den klart laveste sammenlignet med de ni andre byene i 2004. Øvre Eiker kommune forventes å få en vekst i innbyggertallet på 3,3 % fram mot 2020. Det tilsvarer en økning på ca. 500 innbyggere.

Fredrikstad

Fredrikstad er tradisjonelt en attraktiv handelsby, uten at det kommer til syne i dekningsgradberegningene. Både Fredrikstad og Nedre Glomma-regionen har en dekningsgrad litt i overkant av 100 for detaljhandelen (ekskl. bilbransjen). I noen grad slår nok svenskehandelen inn, selv om Fredrikstad og Sarpsborg ikke er berørt av den i samme grad som Halden. Fredrikstad hadde en vekst i detaljhandelen (ekskl. bilbransjen) på 15,8% i perioden 2001-2004. Av de ti byene er det bare Høksund, Halden og Askim som hadde lavere omsetning pr innbygger i 2004. Mht. bruttoinntekt pr. innbygger lå Fredrikstad på åttende plass blant de ti bykommunene i 2002. Vekst i innbyggertallet er positivt mht. kjøpekraft, og innbyggertallet i Fredrikstad forventes å øke med ca. 4850 fram til 2020, dvs. med 6,9 %.

Sarpsborg

Sarpsborg har også en positiv dekningsgrad for detaljhandelen både med og uten bilbransjen. Uten bilbransjen var dekningsgraden 109 for året 2003. Veksten i omsetningen (ekskl. bilbransjen) var på betydelige 20,3 % fra 2001 – 2004. Omsetningen pr innbygger var høyere enn for Fredrikstad, men lavere enn for Moss i 2004. Bruttoinntekten pr. skatteyter var på nivå med Fredrikstad, men for eksempel 17 % lavere enn for Kongsberg i 2002. For Sarpsborg forventes enn befolkningsvekst på 4,7 % fra 2005 til 2020, dvs. en økning på ca. 2350 innbyggere.

Moss

I Moss foregår en god del av handelsvirksomheten utenfor bykjernen. Moss har den høyeste dekningsgraden av Østfoldkommune for detaljhandelen (ekskl. bilbransjen). Noe av forklaringen er at Moss er et attraktivt handelssenter for flere nabokommuner, ikke bare i Østfold men også i Akershus (Vestby). Men også Moss merker konkurranse fra store handelsmagneter i naboområdet, og har en lavere dekningsgrad nå enn på 90-tallet. Omsetningen for detaljhandelen (ekskl. bilbransjen) økte bare med 9 % fra 2001 til 2004. Omsetningen pr. innbygger i 2004 lå 12 % høyere enn for Sarpsborg og hele 19 % høyere enn for Fredrikstad. Det forventes at Moss får en vekst fram mot 2020 på ca. 3200 innbyggere, dvs. hele 11,4 %.

Halden

Halden er den av de større kommunene i Østfold der svenskehandelen slår sterkest inn. Dekningsgraden viser betydelig handelslekkasje, og den er større i dag enn for 7-8 år siden. Det gjelder også hele Halden-regionen. Veksten i omsetningen har vært på 7,9 % fra 2001- 2004. Justerer en for prisstigningen i perioden tilsier dette en stagnasjon. Omsetningen pr. innbygger var også den klart laveste i forhold til de 9 andre kommunene i 2004 (detaljhandelen ekskl. bilbransjen). Også bruttoinntekt pr. skatteyter var nest lavest sammenlignet med de ni andre kommunene. For handelen lokalt kan en forventet befolkningsvekst på ca. 2400 innbyggere fram mot 2020 komme godt med. Gitt en grensehandel på samme nivå som nå eller mer, har handelsstanden en stor utfordring i å tilrettelegge for at det lokale handelstilbudet kan fremstå som mest mulig attraktivt og konkurransedyktig.

Askim

Innlandskommunen Askim er også en kommune som sliter noe med å fremstå som attraktiv nok i konkurranse med handelstilbudene i naboområdene. Askim har handelslekkasje for detaljhandelen (ekskl. bilbransjen), - i likhet med regionen som helhet. En nedgang på 2,8 % i omsetningen fra 2001 – 2004 betyr i realiteten en ganske betydelig tilbakegang når en justerer for prisstigningen i perioden. Av de ti kommunene var det bare Halden og Øvre Eiker som hadde lavere omsetning pr. innbygger i 2004 (detaljhandelen ekskl. bilbransjen). Veksten i innbyggertallet forventes å bli på ca. 900 innbyggere fra 2005 til 2020 (6,5 %).

Mysen

Eidsberg kommune har klart å fange opp en god del handel fra nabokommuner og ikke minst fra trafikken på E18. Det gir utslag i dekningsgraden, som er positiv både for detaljhandelen med og uten bilbransjen. Veksten i detaljhandelsomsetningen (ekskl. bilbransjen) fra 2001-2004 var på hele 21,7%. Selv om dette er fordelt mellom byen Mysen og kjøpesentre utenfor bykjernen, bør det gi optimisme også for byen Mysen – og den sentrumsutviklingen en forventer der. Omsetning pr. innbygger for detaljhandelen (ekskl. bilbransjen) i 2004 var den nest høyeste av de ti bykommunene. Bare Drammen hadde høyere tall. Veksten i innbyggertallet forventes å bli på ca. 1000 innbyggere fra 2005 til 2020 (9,9 %).

3 Datagrunnlag og metode for beregning av bykommunenes dekningsgrad innen detaljhandelen

3.1 Kommunenes attraktivitet som handels- og tjenestested.

Ved hjelp av offentlig statistikk kan en si noe om en kommunes attraktivitet som handels- og tjenestested, selv om en ikke har statistikk for byene/tettstedene i kommunen å holde seg til. En kan også si noe om utviklingen på regionalt nivå, som kommunen og hovedsentret i kommunen er en del av som handels- og tjenestested.

I NIBRs database for nærings- og stedsutvikling har vi ved hjelp av modellberegninger kommet fram til årlige anslag på detaljhandelens dekningsgrad/handelslekkasjen i kommunene. En sammenstilling av beregninger for flere år gir et bilde av den enkelte kommunes situasjon i sin region, og utviklingen over tid.

Dekningsgradstallene framkommer ved at vi vurderer den faktiske omsetningen i kommunen i et bestemt år (A) mot den mulige omsetningen basert på forbruk til detaljhandelskjøp fra innbyggerne, næringsliv og storhusholdninger i kommunen (B) samme år. Er A-B positiv, er det en positiv dekningsgrad, er A-B negativ, er det en negativ dekningsgrad, dvs. handelslekkasje.

Formelen for beregning av dekningsgrad (D) er:

$$D = \frac{\text{Faktisk detaljhandelsomsetning inkl.mva}}{\text{Omsetningspotensialet fra forbrukere, næringsliv og storhusholdninger}} \cdot 100$$

Er detaljhandelsomsetningen i kommunen 100 mill. kr inkl. mva for et bestemt år, og omsetningspotensialet også 100 mill. kr., blir dekningsgraden 100. En dekningsgrad på 100 vil mao. si at omsetningen tilsvarer potensialet i kommunen. En dekningsgrad på 80 tilsier at det er 20% lavere omsetning enn det potensialet tilsier (og derved handelslekkasje). En dekningsgrad på 120 tilsier at det er en overdekning i detaljhandelsomsetningen på 20 %.

Tallene beregnes vanligvis for detaljhandelen totalt, og for detaljhandelen ekskl. den kapitalkrevende bransjen motorkjøretøyer/drivstoff. Det kan selvsagt være store variasjoner fra bransje til bransje, og dekningsgradtallet er beheftet med usikkerheter,

som f.eks turismens omsetningsmessige betydning og omsetningsandelen fra bedrifter og storhusholdninger i kommunen.

Det må også tillegges at det ikke er noe mål å ha en dekningsgrad på 100 i hver kommune. De mindre kommunene må nødvendigvis ha en viss handelslekkasje, noe som er en forutsetning for at det skal utvikles sentra med et tilbud til omland som omfatter flere kommuner.

4 Bykommunenes attraktivitet som handels- og tjenestesteder

Tabellene 4.1 til 4.10 gir et bilde av byenes attraktivitet som handelsbyer, og informasjon om i hvilken grad de trekker til seg handlende fra nabokommunene. Dekningsgradtallene over tid gir svar på om byene styrker eller svekker sin posisjon i det regionale markedet. Tall for de enkelte regionene sier noe om attraktivitet og handelsbalanse på regionalt nivå, og endringer over tid.

4.1 Kommunenes attraktivitet som handelssteder i Buskerud

Tabell 4.1 *Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Buskerud*

Kommune	1995	1997	1999	2202	2003
Drammen	167	165	169	154	149
Kongsberg	139	136	138	143	140
Ringerike	145	142	141	140	145
Hole	40	54	62	75	76
Flå	74	84	90	91	89
Nes	158	184	192	211	205
Gol	188	176	219	235	231
Hemsedal	135	123	121	126	126
Ål	100	96	90	89	85
Hol	124	119	120	128	131
Sigdal	52	53	81	69	72
Krødsherad	79	75	86	87	85
Modum	95	92	90	96	95
Øvre Eiker	87	85	72	88	91
Nedre Eiker	100	101	97	105	106
Lier	145	156	145	151	153
Røyken	52	55	57	60	59
Hurum	59	57	54	63	61
Flesberg	51	48	57	54	54
Rollag	65	59	56	58	61
Nore og Uvdal	90	84	87	85	86

Tabell 4.2 *Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på handelsregioner i Buskerud*

Region	1994	1997	1999	2002	2003
Drammen-regionen	132	128	125	124	122
Ringerike-regionen	130	130	130	131	135
Midt fylket	87	82	88	90	89
Hallingdal-regionen	142	137	148	158	156
Kongsberg/Numedalregionen	135	120	123	127	125

Tabell 4.3 *Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Buskerud (eks. motorkjøretøyer/ drivstoff)*

Kommune	1993	1995	1997	1999	2002	2003
Drammen	139	138	139	139	135	131
Kongsberg	108	104	106	112	117	113
Ringerike	114	128	120	120	117	118
Hole	12	12	28	41	48	46
Flå	38	40	40	45	51	48
Nes	104	101	108	122	117	116
Gol	128	157	159	172	197	196
Hemsedal	131	137	134	138	131	135
Ål	87	96	96	96	91	89
Hol	103	107	111	124	128	135
Sigdal	46	48	49	51	66	69
Krødsherad	59	69	71	85	74	72
Modum	85	91	91	96	100	99
Øvre Eiker	67	72	76	73	76	79
Nedre Eiker	95	109	111	112	118	118
Lier	106	101	108	101	106	103
Røyken	54	50	57	60	64	64
Hurum	52	59	60	59	70	68
Flesberg	39	43	43	56	50	49
Rollag	58	57	57	54	61	56
Nore og Uvdal	68	59	62	69	73	74

Tabell 4.4 *Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på handelsregioner i Buskerud (eks. motorkjøretøyer/ drivstoff)*

Region	1994	1997	1999	2002	2003
Drammen-regionen	111	109	109	109	108
Ringerike-regionen	107	108	109	107	107
Midt fylket	81	81	86	91	90
Hallingdal-regionen	117	117	126	131	132
Kongsberg/ Numedalregionen	102	94	101	105	102

4.2 Kommunenes attraktivitet som handelssteder i Østfold

Tabell 4.5 *Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Østfold*

Kommune	1995	1997	1999	2002	2003
Halden	115	107	100	92	98
Moss	155	159	142	131	126
Sarpsborg	121	126	124	125	128
Fredrikstad	114	116	116	111	110
Hvaler	68	60	71	87	89
Aremark	35	30	29	31	30
Marker	72	78	69	74	76
Rømskog	27	23	21	23	24
Trøgstad	52	50	52	56	57
Spydeberg	94	100	104	108	113
Askim	118	133	136	124	119
Eidsberg	177	147	156	153	153
Skiptvet	38	36	36	42	40
Rakkestad	82	77	68	69	73
Råde	97	69	87	91	106
Rygge	114	121	138	160	160
Våler	26	34	21	22	22
Hobøl	27	28	29	41	38

Tabell 4.6 *Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på handelsregioner i Østfold*

Region	1994	1997	1999	2002	2003
Haldenreg.	116	104	96	89	95
Nedre Glommareg.	120	119	118	116	117
Mossreg.	134	130	126	127	126
Indre Østfoldreg.	102	99	101	99	99

Tabell 4.7 *Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Østfold (eks. motorkjøretøyer/ drivstoff)*

Kommune	1995	1997	1999	2002	2003
Halden	102	97	92	86	87
Moss	150	144	136	125	124
Sarpsborg	95	97	102	105	109
Fredrikstad	103	111	110	104	104
Hvaler	75	65	79	98	101
Aremark	48	43	44	32	31
Marker	58	64	55	63	70
Rømskog	32	29	18	30	32
Trøgstad	47	52	51	53	55
Spydeberg	78	82	87	105	103
Askim	103	105	104	98	91
Eidsberg	127	121	121	125	122
Skiptvet	35	41	34	38	37
Rakkestad	78	82	71	70	74
Råde	84	64	84	84	90
Rygge	73	88	94	118	119
Våler	26	39	24	25	24
Hobøl	24	23	20	37	35

Tabell 4.8 *Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på handelsregioner i Østfold (eks. motorkjøretøyer/drivstoff)*

Region	1994	1997	1999	2002	2003
Haldenreg.	105	94	90	84	84
Nedre Glommareg.	106	105	106	104	106
Mossreg.	117	112	110	111	111
Indre Østfoldreg.	84	84	81	85	83

Tabell 4.9 *Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på dagligvarer og spesialvarer i Buskerud*

Kommune	Dagl.varer	Dagl.varer	Spesialvarer	Spesialvarer
	2002	2003	2002	2003
Drammen	147	143	157	150
Kongsberg	142	139	144	140
Ringerike	140	139	141	147
Hole	77	81	74	74
Flå	113	94	82	87
Nes	143	142	233	226
Gol	222	212	239	238
Hemsedal	215	218	89	87
Ål	104	104	83	78
Hol	195	208	100	99
Sigdal	119	120	49	54
Krødsherad	141	139	66	63
Modum	136	134	80	80
Øvre Eiker	97	95	85	89
Nedre Eiker	144	143	90	92
Lier	110	105	165	169
Røyken	109	109	41	39
Hurum	106	103	47	45
Flesberg	97	95	37	37
Rollag	144	106	23	43
Nore og Uvdal	144	147	61	61

I tabell 4.9 og 4.10 har vi splittet opp detaljhandelen på dagligvarer og spesialvarer. Det er tallene for detaljhandelen totalt som er utgangspunktet ("Alle varer"), dvs. inkl. motorkjøretøyer og drivstoff. Med dagligvarer forstås i denne sammenheng summen av næringsgruppe 52.11 ("butikk med bredt vareutvalg med hovedvekt på nærings- og nytelsesmidler") og næringsgruppe 52.2 ("butikkhandel med nærings- og nytelsesmidler i spesialforretninger"). Differansen mellom "alle varer" og "dagligvarer" blir de øvrige varegruppene innen detaljhandelen, dvs. det som er benevnt "spesialvarer".

Her er det viktig å være oppmerksom på at feilkildene kan være store. Det har sammenheng med at en forretning som omsetter spesialvarer, og som samtidig defineres som en dagligvareforretning fordi dagligvarer er hovedbransjen, får spesialvareomsetningen registrert som dagligvareomsetning i varehandelsstatistikken. Resultatene i tabellen med dekningsgradsberegninger for dagligvarer og spesialvarer må derfor tas med det nødvendige forbehold. Med det utgangspunktet ser vi at mange av kommunene får en positiv dekningsgrad for dagligvareomsetningen, mens deknningen av spesialvarer er beskjedne i de mindre kommunene.

For kommuner der en ønsker en mer detaljert oversikt over detaljhandelen totalt (og ekskl. bilbransjen), bør en supplere dekningsgradsinformasjonen med tall for omsetningsutviklingen (kapittel 5). Dekningsgradstall for detaljhandelen splittet opp på flere underbransjer enn dagligvarer og spesialvarer krever innhenting av mer eksakte bransjevise omsetningsdata enn det den offentlige varehandelsstatistikken kan gi.

Tabell 4.10 *Detaljhandelens dekningsgrad fordelt på dagligvarer og spesialvarer i Østfold*

Kommune	Dagl.varer 2002	Dagl.varer 2003	Spesialvarer 2002	Spesialvarer 2003
Halden	102	103	89	97
Moss	143	143	126	119
Sarpsborg	117	117	127	132
Fredrikstad	113	112	110	109
Hvaler	156	155	59	61
Aremark	79	69	12	15
Marker	103	107	63	65
Rømskog	79	74	-	-
Trøgstad	65	67	53	53
Spydeberg	137	136	97	104
Askim	116	119	127	119
Eidsberg	149	145	154	155
Skiptvet	77	76	28	26
Rakkestad	94	102	60	62
Råde	91	92	92	111
Rygge	124	127	172	172
Våler	63	59	6	7
Hobøl	43	42	40	37

5 Detaljhandelsutviklingen i kommunene og regionene i Buskerud og Østfold

Byenes utvikling som handelsbyer kan også måles ved hjelp av den årlige omsetningsutviklingen innen detaljhandelen. Er det vekst, stagnasjon eller tilbakegang for bykommunene og den regionen de er en del av?

Tabell 5.1 til 5.4 gir svar på dette gjennom en oversikt over utviklingen i detaljhandelsomsetningen i kommunene og regionene i Buskerud og Østfold fylker i perioden 1999 til 2004.

Tabell 5.1 *Detaljhandelsomsetningen i mill. kr. eks. mva. – Buskerud*

Kommune/region	1999	2001	2003	2004*	Endring i % 2001-2004
Drammen	10732	9410	9995	11809	25,5
Lier	2625	3063	3399	4102	33,9
Røyken	581	725	759	877	21,0
Hurum	259	321	347	370	15,3
Nedre Eiker	2220	2227	2560	2894	30,0
Øvre Eiker	1012	1229	1293	1316	7,1
Drammensregionen	17429	16975	18353	21368	25,9
Ringerike	2650	2804	3101	3329	18,7
Hole	180	256	263	275	7,4
Ringerikeregionen	2830	3060	3364	3604	17,8
Modum	705	785	852	879	12,0
Sigdal	177	139	173	172	23,7
Krøsherad	167	171	166	189	10,5
Midtfylkeregionen	1049	1095	1191	1240	13,2
Flå	59	61	62	60	-1,6
Nes	457	528	542	546	3,4
Gol	703	768	839	954	24,2
Hemsedal	149	166	168	157	-5,4
Ål	274	272	284	307	12,9
Hol	340	355	416	410	15,5
Hallingdalregionen	1982	2150	2311	2434	13,2
Kongsberg	2085	2227	2448	2661	19,5
Flesberg	83	94	91	95	1,1
Rollag	46	50	55	51	2,0
Nore og Uvdal	144	166	196	201	21,1
Kongsberg/Numedal-regionen	2358	2537	2790	3008	18,6

*Tallene for 2004 er basert på Ssb's terminvise detaljhandelsstatistikk for 2004.

Omsetningstallene er ikke justert for prisstigningen i perioden, og tallene er rundet av til hele mill.kr, og er eks. mva. Tallene omfatter gruppe 50 og 52 i varehandelsstatistikken (NACE-standard), dvs. at tallene inkluderer reparasjon av motorkjøretøyer og husholdningsapparater. I våre beregninger av dekningsgrader legger vi til grunn tall fra en spesialkjøring Ssb har foretatt for oss, der omsetningen fra reparasjoner mv. ikke inngår.

Tabell 5.2 *Detaljhandelsomsetningen i mill. kr. eks mva. (ekskl. motorkjøretøy/drivstoff)*
- Buskerud fylke

Kommune/region	1999	2001	2003	2004*	Endring i % 2001-2004
Drammen	3515	3779	3927	4049	7,1
Lier	950	1059	1149	1245	17,6
Røyken	410	492	552	650	32,1
Hurum	209	280	295	315	12,5
Nedre Eiker	1028	1131	1310	1448	28,0
Øvre Eiker	467	569	613	631	10,9
Drammensregionen	6579	7310	7846	8338	14,1
Ringerike	1505	1551	1732	1774	14,4
Hole	83	101	118	124	22,8
Ringerikeregionen	1588	1652	1850	1898	14,9
Modum	517	579	639	641	10,7
Sigdal	75	86	120	117	36,0
Krøsherad	83	76	79	81	6,6
Midtfylkeregionen	675	741	838	839	13,2
Flå	21	22	24	22	0
Nes	195	206	209	217	5,3
Gol	362	428	497	546	27,6
Hemsedal	124	140	137	143	2,1
Ål	201	202	209	209	3,5
Hol	261	282	326	339	16,1
Hallingdalregionen	1164	1280	1402	1476	15,3
Kongsberg	1115	1214	1379	1400	15,3
Flesberg	58	67	59	64	-4,5
Rollag	34	37	41	37	0
Nore og Uvdal	81	90	99	96	6,7
Kongsberg/Numedal-regionen	1288	1408	1578	1597	13,4

*Tallene for 2004 er basert på Ssb's terminvise detaljhandelsstatistikk for 2004.

Tabell 5.3 *Detaljhandelsomsetningen i mill. kr. eks. mva. – Østfold fylke*

Kommune/region	1999	2001	2003	2004*	Endring i % 2001-2004
Halden	1728	1804	1908	1996	10,6
Aremark	27	28	29	28	0
Haldenregionen	1755	1832	1937	2024	10,5
Sarpsborg	3887	4386	4707	5289	20,6
Fredrikstad	5016	5309	5541	6132	15,5
Hvaler	142	169	217	227	34,3
Nedre Glommareregionen	9045	9864	10465	11648	18,1
Moss	2461	2486	2540	2702	8,7
Råde	612	645	906	1002	55,3
Rygge	1202	1485	1670	1857	25,1
Våler	47	50	55	50	0
Mossregionen	4322	4666	5171	5611	20,3
Marker	136	146	173	194	32,9
Rømskog	8	10	9	8	-20,0
Trøgstad	167	194	222	244	25,8
Spydeberg	310	379	463	544	43,5
Askim	1213	1259	1226	1326	5,3
Eidsberg	1017	1049	1168	1322	26,0
Skiptvet	66	84	90	86	2,4
Rakkestad	283	321	358	376	17,1
Hobøl	73	73	109	118	61,6
Indre Østfoldregionen	3273	3515	3818	4218	20,0

*Tallene for 2004 er basert på Ssb's terminvise detaljhandelsstatistikk for 2004.

Tabell 5.4 *Detaljhandelsomsetningen i mill. kr. eks mva. (ekskl. motor-
kjøretøy/drivstoff) - Østfold fylke*

Kommune/region	1999	2001	2003	2004*	Endring i % 2001-2004
Halden	1076	1142	1203	1232	7,9
Aremark	25	22	23	21	-4,5
Haldenregionen	1101	1164	1226	1253	7,6
Sarpsborg	2130	2463	2797	2964	20,3
Fredrikstad	3315	3365	3732	3897	15,8
Hvaler	119	142	190	196	38,0
Nedre Glommareregionen	5564	5970	6719	7057	18,2
Moss	1660	1718	1799	1872	9,0
Råde	225	238	289	298	25,2
Rygge	544	690	854	890	29,0
Våler	39	44	44	40	-9,1
Mossregionen	2468	2690	2986	3100	15,2
Marker	76	83	117	124	49,4
Rømskog	5	10	9	8	-20,0
Trøgstad	103	117	133	144	23,1
Spydeberg	169	194	249	273	40,7
Askim	620	703	643	683	-2,8
Eidsberg	529	576	646	701	21,7
Skiptvet	43	50	58	56	12,0
Rakkestad	215	239	267	282	18,0
Hobøl	36	38	74	80	110,5
Indre Østfoldregionen	1796	2010	2196	2351	17,0

*Tallene for 2004 er basert på Ssb's terminvise detaljhandelsstatistikk for 2004

6 Turismens betydning for detaljhandelsomsetningen

Hvor attraktive er byene som turistbyer? I noen grad kan dette måles ved å se på detaljhandelsomsetning i byene i typiske turistmåneder og foreta en sammenligning med omsetningen i måneder av året som i mindre grad har besøk av turister. Til å få svar på dette benytter vi Statistisk sentralbyrås månedsstatistikk for detaljhandelen (terminstatistikken). Den gir grunnlag for å sammenligne omsetningen i sommermånedene i forhold til omsetningen i typiske ikke-turistbaserte måneder.

Statistikkgrunnlaget for terminstatistikken som Ssb utgir er basert på foretakenes innberetning til momsregistret, og kommer til Ssb via fylkesskattekontoret. For ca. 80 % av foretakene er foretaket en enkeltbedrift. For de resterende 20 % (med 40 % av omsetningen), er foretaket sammensatt av flere enkeltbedrifter. Her må omsetningen fordeles etter en nøkkel som Ssb bruker, og som er basert på den årlige varehandelsstatistikken. Usikkerheten i disse tallene er derfor større enn i den årlige varehandelsstatistikken. Vanligvis ligger tallet for detaljhandelens totalomsetning innen pluss/minus 1% i forhold til de endelige tallene fra varehandelsstatistikken. Avvikene innen hovedvaregruppene er vanligvis på pluss/minus 2 %. På kommunenivå, og spesielt i små kommuner kan avvikene være større, i enkelte tilfelle opp mot 20-30 %.

Alternativt til å vurdere turismens betydning ut fra termintallene i varehandelsstatistikken, er å gjennomføre en spørreundersøkelse til et utvalg bedrifter. En registrering av omsetningstall for typiske turistmåneder i forhold til typiske ikke-turistmåneder vil, sammen med den forretningsdrivendes egen vurdering av turismens betydning, gi et grunnlag for å anslå hva den betyr for den lokale handelsstanden.

I tabellene som følger er det detaljhandelsomsetning i mill kr. eks. mva. i hovedgruppe 52 (detaljhandel ekskl. motorkjøretøyer/drivstoff) fordelt over året (2004) som legges til grunn for å vurdere turismens betydning. Det er tatt med tall for tre terminer: mars/april-juli/august-september/oktober.

Tabell 6.1 *Omsetningsfordeling over året – Buskerud fylke*

Kommune	Mars/april 2004	Juli/august 2004	Sept/okt 2004
Drammen	631	631	679
Kongsberg	220	227	234
Ringerike	274	299	292
Øvre Eiker	98	105	114

Tabell 6.2 *Omsetningsfordeling over året – Østfold fylke*

Kommune	Mars/april 2004	Juli/august 2004	Sept/okt 2004
Halden	191	204	198
Moss	289	315	304
Sarpsborg	460	463	490
Fredrikstad	599	654	649
Askim	103	107	115
Eidsberg	109	111	117

7 Andre indikatorer på byenes attraktivitet

Detaljhandelsomsetningen pr innbygger for de ti kommunene gir en indikasjon på hvor attraktive byene er som handelssteder. Det sammen gjør forventet befolkningsutvikling for bykommunene og veksten i byenes innbyggertall. Det er også en sammenheng mellom inntekts- og kjøpekraftsnivået i bykommunene. Tabellene 7.1-7.4 viser hvilke av bykommunene som fremstår som mest attraktive i forhold til de nevnte indikatorene.

Tabell 7.1 *Detaljhandelsomsetning pr innbygger*

Kommune	Detaljhandelsoms. pr innbygger 2004
Drammen	71343
Kongsberg	60422
Ringerike	63159
Øvre Eiker	40876
Halden	44646
Moss	66790
Sarpsborg	59768
Fredrikstad	55940
Askim	50336
Eidsberg	69160

Kilde: Ssb

Tallene er eksklusiv omsetning av motorkjøretøyer og bensin, og eksklusiv merverdiavgift.

Tabell 7.2 *Forventet befolkningsutvikling 2005 - 2020*

Kommune	1/1-2005	2010	2015	2020	Forventet %-vis endring 2005-2020
Drammen	57148	58741	60422	62178	8,8
Kongsberg	23244	23683	24303	24955	7,4
Ringerike	28079	28573	29028	29641	5,6
Øvre Eiker	15633	15531	15808	16152	3,3
Halden	27582	28415	29136	29952	8,6
Moss	28040	29212	30239	31238	11,4
Sarpsborg	49753	50051	51008	52099	4,7
Fredrikstad	70418	71482	73300	75275	6,9
Askim	14089	14246	14593	15002	6,5
Eidsberg	10203	10495	10842	11217	9,9

Ssbs framskrivning, alternativ MMMM

Alternativ MMMM står for middels nasjonal vekst med forutsetninger om: middels fruktbarhet, middels levealder, middels innenlandsk mobilitet og middels netto innvandring

Tabell 7.3 *Tettstedsutvikling 2003-2005 (pr 1/1)*

By	2003	2004	2005	%-vis endring 2003-2005
Drammen	89500	89976	90722	1,4
Kongsberg	17401	17643	17667	1,5
Hønefoss	13775	13797	13678	-0,7
Hokksund*				
Halden	21921	21916	21970	0,2
Moss	34323	34329	34492	0,5
Fredrikstad/Sarpsborg	95994	96595	97094	1,1
Askim	12300	12373	12482	1,5
Mysen	5458	5460	5516	1,1

Kilde: Ssb

*Tall i tettstedsstatistikken for Hokksund inngår i Drammen tettsted. Hokksund inngikk med 6857 innbyggere i 2003, 6874 innbyggere i 2004 og 6966 innbyggere i 2005. Tallene for Hokksund tettsted inkluderer også tall fra Nedre Eiker, noe som tilsier at Hokksund tettsted har et samlet innbyggertall på ca. 8300-8500 innbyggere i 2005

Tabell 7.4 *Bruttoinntekt i kr etter kommune: medianverdi 2000, 2001, 2002.*

Kommune	2000	2001	2002	%-vis endring 2000-2002
Drammen	215000	220400	229000	6,5
Kongsberg	228200	235300	244200	7,0
Ringerike	206800	212800	221300	6,6
Øvre Eiker	203300	209700	218300	7,4
Halden	188900	195700	203100	7,5
Moss	204100	209200	219100	7,3
Sarpsborg	192300	198200	208000	8,2
Fredrikstad	195100	201500	209800	7,5
Askim	202300	209500	217600	7,6
Eidsberg	200100	204300	213400	6,6

Kilde: Ssb

Selv om det ikke nødvendigvis er en direkte sammenheng mellom kjøpekraftsgrunnlag og inntektsnivå, gir tallene en indikasjon på lokal kjøpekraft målt etter inntektsnivået. Tabellen gir tall for bosatte personer 17 år og over (2002-kr).